

Світлана ДЗЮБА

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інновацій та інформацій-
ної діяльності в освіті
факультету менеджменту освіти та науки
НПУ імені М.П. Драгоманова

УДК 331.2:378

**ОБЛІК РОБОЧОГО
ЧАСУ Й
ОЦІНЮВАННЯ
ТРУДОВИХ
ЗАТРАТ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ УКРАЇНИ**

© Дзюба С., 2018

Ключові слова: науково-педагогічні працівники, учасники освітнього процесу в закладах вищої освіти, тривалість і структура робочого часу науково-педагогічних працівників, облік робочого часу, оцінювання трудових затрат науково-педагогічних працівників.

го огляду чинної нормативно-законодавчої бази з регулювання освітнього процесу закладів вищої освіти України обґрунтовано необхідність нового методичного і практичного підходу до вирішення зазначеної проблеми.

Статтю присвячено розгляду проблеми обліку робочого часу й оцінювання трудових затрат науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України. Досліджено спроби Міністерства освіти і науки України, а також інших органів, пов'язаних з освітньою діяльністю, затвердити норми часу для планування й обліку основних видів навчальної, методичної, організаційної, а головне – наукової роботи науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти з метою вдосконалення організації їх праці, тобто унормувати науково-методичну роботу, яка по суті є ненормованою. На підставі аналітично-

Постановка проблеми. Кризовий стан в країні в цілому й у сфері вищої освіти зокрема, непрозорий розподіл державного фінансування закладів вищої освіти України, низька заробітна плата професорсько-викладацького складу вищів, перевантаження викладачів негативно позначаються на організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. Питання обліку робочого часу й оцінювання трудових затрат науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України, яке ставиться у статті, є складним, але надзвичайно важливим і потребує негайної переробки традиційних принципів і методик планування та обліку річного навантаження і викладачів, і студентів. Сучасність потребує проведення реструктуризації трудових затрат усіх учасників освітнього процесу взагалі й

науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти зокрема, яка враховуватиме велику диференційованість форм їх роботи і яка наблизить працю викладачів українських вишів до умов і оплати праці їх колеґ за кордоном, а отже, сприятиме підвищенню якості вищої освіти.

Норми часу для планування та обліку навчальної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і переліки основних видів методичної, наукової й організаційної роботи, яку вони зобов'язані виконувати, запроваджені наказом Міністерства освіти і науки України № 450 від 07 серпня 2002 р. «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» з 2002/2003 навчального року [9]. Натепер ці норми є дуже застарілими, бо вони були впроваджені відповідно до старого Закону України «Про вищу освіту» (17 січня 2002 р.), в якому говорилося, що «максимальне навчальне навантаження науково-педагогічних працівників не може перевищувати **900 годин на навчальний рік**» [6].

З 1 червня 2014 р. Законом України «Про вищу освіту» було зменшено норми навчального навантаження на одного науково-педагогічного працівника з 900 до 600 максимально відведених на навчальний рік годин. Здобувачі ступенів вищої освіти бакалавра та магістра, які вступили на перший курс з 1 вересня 2015 р., почали навчатися вже за новими освітніми програмами, за якими обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Раніш він дорівнював 36 годинам. Тобто відбулося зменшення на 6 годин.

Від 26 грудня 2014 р. втратив чинність Наказ Міністерства освіти «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» № 161 від 02.06.1993 р., яким було встановлено, що «тривалість робочого часу викладача з повним обсягом обов'язків становить **не більше 1548 годин на навчальний рік** при середньотижневій тривалості 36 годин» [10]. З утратою чинності цього Наказу вже не має юридичної сили нор-

ма, якою допускалося, що «у випадках виробничої необхідності у вищих навчальних закладах 3 і 4 рівня акредитації викладач може бути залучений до проведення навчальних занять **понад обов'язковий обсяг навчального навантаження**, визначений індивідуальним робочим планом, у межах свого робочого часу. *Додаткова кількість облікових годин* встановлюється вищим навчальним закладом і *не може перевищувати 0,25 мінімального обов'язкового обсягу навчального навантаження*» [10].

Отже, доводиться констатувати, що в умовах перманентної реорганізації системи вищої освіти в Україні істотно змінюється структура й обсяг навчального навантаження і студентів, і викладачів.

На сьогодні не надано офіційних роз'яснень щодо того, як у роботі науково-педагогічних працівників мають враховуватись **виртуальні робочі години**, під час яких відбувається використання комп'ютерів (зокрема, електронна пошта) або інших технічних засобів (наприклад, Skype, Viber) для дистанційного консультування студентів і на ділове спілкування з колеґами. На практиці також усе більше застосовується **дистанційний режим робочого часу**, який передбачає роботу працівника за межами закладу вищої освіти та його структурних підрозділів.

Відповідаючи за зростаючу кількість адміністративних завдань, науково-педагогічні працівники у свій робочий тиждень більшість робочого часу *проводять переважно поодиночі* за комп'ютером удома або в бібліотеці, архівній установі. Витрачений на це робочий час важко оцінити, але обсяг здобутої таким чином інформації надзвичайно важливий для інтелектуальної праці, якою є викладацька діяльність. Науково-педагогічні працівники беруть участь у наукових заходах, що проводяться за межами навчального закладу, наприклад, працюють у спеціалізованих вчених радах із захисту дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора або кандидата наук. Спеціалізовані вчені ради можуть бути не за місцем основної роботи, а навіть в іншому місті. Також науково-педагогічні працівники читають лекції за запрошенням у вишах не тільки України, а й інших країн.

Як прономувати, скільки відсотків свого робочого тижня науково-педагогічні працівники витрачають на спілкування електронною поштою, на професійні розмови і контакти з колегами й студентами, на оновлення файлів. Крім того, скільки часу витрачається на підготовку до участі і на саму участь у різного рівня семінарах і конференціях, написання статей і підготовку до занять, а також на адміністративну звітність кафедри й закладу, на звіти щодо навчання студентів, на засідання кафедри, наради з різних приводів і т. ін.

Отже, більшість свого робочого часу в традиційний робочий тиждень науково-педагогічні працівники проводять позааудиторій, навіть за межами навчального закладу. До того ж, науково-педагогічні працівники *працюють у свої вихідні дні*, бо більшість з них є справжніми трудоволіками.

Крім цього, є ще декілька важливих аспектів. Це – тенденція скорочення чисельності викладачів (кількості ставок), підвищення інтенсивності праці тих, хто залишився, шляхом маніпуляцій з навантаженням та ін. Але це вже окрема тема.

У цьому контексті очевидна необхідність науково обгрунтованого планування й оцінювання трудових затрат науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України з усіх форм навчальних занять, науково-методичної та організаційної роботи, які б органічно враховували особливості їх робочого навантаження, а також дозволили б виявити резерви часу і перерозподілити їх на найбільш затребувані сьогодні види діяльності (наприклад, дистанційні курси). Отже, назріла необхідність удосконалення наявних та пошуку якісно нових легітимних методів регулювання освітнього процесу, здійснюваного закладами вищої освіти.

Мета статті полягає в розв'язанні конструктивної дискусії щодо обліку робочого часу й оцінювання трудових затрат науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України для запобігання узаконення їх перевантаження, а також в обгрунтуванні на основі чинного законодавства необхідності усунення прогалів з даного

питання в нормативно-законодавчій базі й удосконаленні методик, інструкцій стосовно вищої освіти та іншої адміністративної звітності кафедри й закладу щодо навчання студентів і використання робочого часу викладача.

Предметом розгляду є понятійний апарат і законодавча база України в частині відображення в ній питань, присвячених нормуванню методичної, організаційної, наукової роботи науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова діяльність у системі вищої освіти здійснюється відповідно до Кодексу законів про працю України, законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності», відповідних Положень (стандартів), наказів та інших документів. Відповіді на деякі питання щодо навчального навантаження, початку навчального року, розробки робочих програм дисциплін і т. п. містяться в окремих Наказах, Постановах та Листах Міністерства освіти і науки України, а також у Наказах та інших внутрішніх документах кожного окремого закладу, який надає освітні послуги, в міжгалузевих угодах тощо. Водночас зазначимо, що в українських науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти річне навантаження найбільше у світі (майже 1548 годин на рік) і що зниження тривалості аудиторних занять паралельно супроводжується зростанням іншого, жодним чином не врахованого в нормативних документах, навантаження. У зв'язку з цим останнім часом дослідження багатьох українських учених щодо тривалості й структури робочого часу науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України значно розширюються, поглиблюється науковий пошук ефективного використання навчального навантаження в годинах на одну ставку науково-педагогічного працівника на навчальний рік, що свідчить про *актуальність і практичну значущість* даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Національна система вищої освіти знаходиться в процесі модернізації, що зумовлено

як багатьма світовими тенденціями (зокрема розвитком цифрової економіки, появою нових вимог до виробництва), так і реформаційним характером змін у державі та суспільстві. Тому сучасний стан національної системи вищої освіти гостро потребує подальшого дослідження проблем її модернізації з урахуванням міжнародного досвіду. Слід зазначити, що процес реформування вищої освіти України вже декілька років здійснюється з урахуванням вимог Міжнародної стандартної класифікації занять (ISCO-88 (МСКЗ)), Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCE-97 (МСКО)), Міжнародного стандарту якості серії ISO 9000, критеріїв, стандартів, що узгодили країни-учасниці Болонського процесу, та інших документів. Так, наприклад, елементи кредитно-модульного навчання починаючи з 2005–2006 навчального року запроваджено у всіх вишах України. Гілка «бакалавр – спеціаліст», яка не має аналогів серед закордонних моделей, в Україні, згідно зі ст. 5 Закону України «Про вищу освіту», скасована. У вітчизняній моделі розроблено освітню гілку «молодший бакалавр – бакалавр – магістр – доктор філософії/доктор мистецтва – доктор наук». Тобто цим законом встановлено, що у вітчизняній системі вищої освіти бакалавр і магістр – це вже не освітньо-кваліфікаційні рівні, а *ступені вищої освіти*, як у вищій школі ряду європейських країн (наприклад, Франції, Німеччині, Швеції). Тож в Україні запроваджено 5 ступенів вищої освіти. Підготовку фахівців за ступенями молодший бакалавр та/або бакалавр забезпечують коледжі – заклади вищої освіти або структурні підрозділи університету, академії чи інституту, які, своєю чергою, готують бакалаврів, магістрів, докторів філософії, докторів наук. До речі, в Україні діє три типи закладів вищої освіти, а саме: 1) *університет* – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий; 2) *академія, інститут* – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо); 3) *коледж*.

З'явилися також нові *рівні вищої освіти*: початковий (короткий цикл); перший (бакалаврський); другий (магістерський) і третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий). У ст. 5 Закону України «Про вищу освіту» сказано, що *молодший бакалавр* – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти, *бакалавр* – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти, *магістр* – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти; *доктор філософії* – це освітній і водночас *перший науковий* ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра, а *доктор наук* – це *другий науковий* ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії.

На відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності підготовка фахівців здійснюватиметься за певними освітніми (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програмами. Здобувачам вищої освіти, які успішно виконали відповідну освітню (наукову) програму та пройшли атестацію, видається відповідний документ про вищу освіту (науковий ступінь) – диплом, а також додаток до нього європейського зразка.

Окрім вищерозглянутих елементів системи вищої освіти України, слід зазначити, що в Законі України «Про вищу освіту» з'явилась нова термінологія (наприклад, «автономія закладу вищої освіти», «академічна доброчесність», «академічна мобільність», «академічна свобода», «Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС)», «кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи» та ін.), здійснено уточнення понять, деякі з них набули нового визначення. Законодавче поле щодо використання закладами вищої освіти автономії, академічної мобільності, академічної свободи забезпечує їм широку самостійність на ринку освітніх послуг.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про освіту», «**освітній процес** – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом форму-

вання та застосування її компетентностей» [12]. У ст. 47 Закону України «Про вищу освіту» надано більш розгорнуте визначення цього поняття, а саме: «**освітній процес** – це *інтелектуальна, творча діяльність* у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [7].

У ст. 53 Закону України «Про вищу освіту» визначено, що «**науково-педагогічні працівники** – це особи, які за основним місцем роботи у закладах вищої освіти *провадять навчальну, методичну, наукову* (науково-технічну, мистецьку) та *організаційну діяльність*». Законодавством встановлено, що поряд із науково-педагогічними працівниками, учасниками освітнього процесу в закладах вищої освіти також є: наукові й педагогічні працівники; фахівці-практики й навіть роботодавці, яких теж іноді залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах, а також інші працівники освітніх закладів, здобувачі вищої освіти та інші особи, які навчаються у цих закладах (ст. 52 Закону України «Про вищу освіту») [7].

Робочий час науково-педагогічних працівників становить **36 годин на тиждень** і охоплює час виконання ними навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків (ст. 56 Закону України «Про вищу освіту»). Тобто законодавством встановлена скорочена тривалість робочого часу в тиждень.

Скорочена тривалість робочого часу встановлюється державою для деяких категорій працівників, трудова діяльність яких пов'язана з особливим характером праці. А в науково-педагогічних працівників саме такою праця і є. Так, наприклад, із визначення поняття «освітній процес» чітко видно, що діяльність зазначених вище категорій працівників пов'язана з інтелектуальною працею, яка лежить в основі професійної діяльності викладачів.

Інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки міцно пов'язана з мисленням, витратами розумової енергії, потрібної на осмислення й перетворення інформації, яка, своєю чергою, є специфічним предметом їх діяльності, а також слугує базою для створення інтелектуального продукту (наприклад, наукового звіту, наукової доповіді, монографії, навчального посібника, раціоналізаторської пропозиції).

Діяльність у сфері вищої освіти і науки пов'язана також із підвищеним нервовим напруженням. У зв'язку з чим, згідно зі ст. 6 Закону України «Про відпустки», «...науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам надається щорічна основна відпустка тривалістю до 56 календарних днів у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України» [5].

Із ст. 53 і 56 Закону України «Про вищу освіту» видно, що в обов'язки науково-педагогічного працівника входить виконання навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи. Тобто його робочий час (36 годин на тиждень) охоплює не лише навчальну роботу, яка проводиться *за розкладом занять* в аудиторії (так звана аудиторна робота або аудиторне навантаження), а й інші види позааудиторної діяльності (методичну, наукову та організаційну).

Чинною законодавчо-нормативною базою України передбачено, що в межах робочого дня науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти залежно від певної посади повинні вести всі види робіт згідно з посадовими обов'язками. Так, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, згідно зі ст. 53 Закону України «Про вищу освіту», можуть займати посади: «1) керівник (ректор, президент, начальник, директор); 2) заступник керівника (проректор, віце-президент, заступник начальника, заступник директора, заступник завідувача), *діяльність якого безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом*; 3) директор (начальник) інституту, його заступники, *діяльність яких безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом*; 4) декан (начальник) факультету, його заступники, *діяльність яких безпосередньо*

пов'язана з освітнім або науковим процесом; 5) директор бібліотеки; 6) завідувач (начальник) кафедри; 7) професор; 8) доцент; 9) старший викладач, викладач, асистент, викладач-стажист; 10) науковий працівник бібліотеки; 11) завідувач аспірантури, докторантури» [6]. Кожна посада передбачає виконання певних **посадових обов'язків**. Залежно від виду навчального закладу й займаної посади (посадових обов'язків) у перелічених категорій працівників навчальне (аудиторне) навантаження різне. Але «максимальне навчальне навантаження на одну ставку науково-педагогічного працівника не може перевищувати 600 годин на навчальний рік» [6]. Мінімальне навчальне навантаження на одну ставку науково-педагогічного працівника за посадами не проноормоване. Тому фактично виходить, що чим вище посада, тим менше аудиторне навантаження. З часом стається так, що за високих посадових осіб в аудиторіях працюють асистенти, аспіранти, неугодні викладачі, доценти й навіть професори.

Згідно зі ст. 53 Закону України «Про вищу освіту», «норми часу навчальної роботи у закладах вищої освіти державної та комунальної форми власності (крім закладів вищої освіти, що мають статус національного або дослідницького) *визначаються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки* за погодженням із заінтересованими державними органами. Норми часу методичної, наукової, організаційної роботи *визначаються закладом вищої освіти*» [6].

У Наказі Міністерства освіти № 161 від 02.06.1993 р. «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», який втратив чинність від 26.12.2014 р., зазначалось, що **«графік робочого часу викладача визначається розкладом аудиторних навчальних занять і консультацій, розкладом або графіком контрольних заходів та іншими видами робіт, передбаченими індивідуальним робочим планом викладача**. Час виконання робіт, не передбачених розкладом або графіком контрольних заходів, визначається у порядку, встановленому вищим навчальним закладом, з урахуванням особливостей

спеціальності та форм навчання» [10]. Зараз проблема, пов'язана з графіком робочого часу викладача, в Законі України «Про вищу освіту» не відображена, а мала б бути. Це важливе упущення.

Є ще один важливий аспект – структура навчального навантаження науково-педагогічних працівників, точніше маніпуляції щодо перевантаження аудиторними годинами. Тобто непропорційно велику частину навантаження становлять так звані «горлові» години. Причому хтось вирішив, що на підготовку до однієї лекції достатньо до двох годин. Мабуть це математик або історик, але точно не викладач, наприклад, економічних або юридичних дисциплін. Але ж слід враховувати, що до лекцій та семінарів треба готуватися добросовісно, навіть якщо дисципліна викладається не перший рік. Треба постійно оновлювати курс, враховувати останні досягнення науки, пристосовувати матеріал до особливостей студентів конкретного курсу або групи, їх спеціальності чи програми підготовки та ін.

Освітній процес у закладах вищої освіти *здійснюється у формах* навчальних занять, виконанні самостійної роботи, практичної підготовки та контрольних заходів [6]. Так само в Роз'ясненнях та рекомендаціях керівникам вищих навчальних закладів щодо реалізації наказу Міністерства освіти і науки від 26 січня 2015 року № 47 «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік» та окремих норм Закону України «Про вищу освіту» сказано, що *«до навчального навантаження викладачів, згідно з Законом України «Про вищу освіту», крім навчальних занять, зараховуються керівництво курсовими й кваліфікаційними роботами, практиками, керівництво аспірантами, передекзаменаційні консультації, проведення вступного і підсумкового контролю у всіх формах, інша робота науково-педагогічних працівників спрямована на забезпечення освітнього процесу згідно з діючими навчальними планами і програмами*. Не можна допустити, щоб навчальне навантаження науково-педагогічних працівників складалося виключно з аудиторних занять» [16]. Доцільно це відобразити в Законі України «Про вищу освіту».

Основним документом викладача закладу вищої освіти, у якому відображається навчальна, методична, наукова та організаційна робота протягом навчального року і на підставі якого вона оцінюється (нараховується заробітна плата), може бути перевірена контролюючими органами, є його *індивідуальний робочий план*.

Стосовно обліку робочого часу для оплати праці слід зазначити, що на практиці науково-педагогічні працівники стикаються з тим, що навантаження понад 1548 годин не оплачується. Також вже давно не надається оплачувана відпустка для написання й завершення роботи над навчальним посібником або монографією. Тобто часто-густо вони мають справу з примусовою, але неоплачуваною працею. Є виші, в яких у навантаженні не враховується час, наприклад, для консультацій перед екзаменами та ін.

Керівництво вишів (точніше, керівництво навчально-методичних відділів вишів) не враховує те, що, наприклад, «тривалість робочого часу викладача змінюється залежно від кількості святкових днів, а тому її *розрахунок проводиться щорічно навчальним відділом*. Починаючи з 2010–2011 навчального року тривалість робочого часу викладача становить *1536 годин на навчальний рік*» [3].

У Листі Міністерства освіти і науки України № 1/9-64 від 30.01.2018 р. «Щодо оплати праці у 2018 році» зазначається, що «посадові оклади (тарифні ставки, ставки заробітної плати) з 01 січня 2017 року розраховуються, виходячи з розміру посадовою окладу (тарифної ставки) працівника I тарифного розряду, встановленою у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня календарного року. Тобто, оскільки з 01 січня 2018 року згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» прожитковий мінімум для працездатних осіб (а відповідно і розмір I тарифного розряду) становить 1762 грн, навчальні заклади та установи освіти мають перерахувати (збільшити) посадові оклади (ставки заробітної плати) всіх категорій працівників, оплата праці яких здійснюється відповідно до Єдиної тарифної сітки» [15]. Так, згідно з

Додатком 2 до Наказу Міністерства освіти і науки України 26.09.2005 р. № 557 (у редакції Наказу Міністерства освіти і науки України № 61425.10.2005 р.) «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ» і Dodatku 3 до Наказу Міністерства освіти і науки України 26.09.2005 № 557, робочий час науково-педагогічного працівника, який включає час виконання ним навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків, оплачується наступним чином (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Розміри посадових окладів (ставок заробітної плати) відповідно до Єдиної тарифної сітки у 2018 році [3]

Тарифний розряд	Тарифний коефіцієнт ЄТС	Посадовий оклад (ставка заробітної плати) з 1 січня 2018 р.
1	1,00	1762
2	1,09	1921
3	1,18	2079
4	1,27	2238
5	1,36	2396
6	1,45	2555
7	1,54	2713
8	1,64	2890
9	1,73	3048
10	1,82	3207
11	1,97	3471
12	2,12	3735
13	2,27	4000
14	2,42	4264
15	2,58	4546
16	2,79	4916
17	3,00	5286
18	3,21	5656
19	3,42	6026
20	3,64	6414
21	3,85	6784
22	4,06	7154
23	4,27	7524
24	4,36	7682
25	4,51	7947

Таблиця 2

Тарифні розряди посад керівних та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації [8]

Найменування посад	Тарифні розряди
Ректор	23-24
Директор філіалу	19-20
Декан	20-22
Керівник навчально-наукового або науково-виробничого інституту (центру)	15-21
Завідувач кафедри (професор)	20-21
Професор	20
Доцент	19
Старший викладач	17
Викладач-стажист	15
Керівник відділу: навчального, навчально-методичного	13-14
Головний інженер	11-12
Начальник планово-фінансового (планового) відділу	11-13
Начальник обчислювального (інформаційно-обчислювального) центру	11-12
Начальник відділу: кадрів, юридичного, міжнародних зв'язків, технічних засобів навчання, експлуатаційно-технічного, редакційно-видавничого	11-12
Учений секретар	16
Головний: механік, енергетик	10-11
Завідувач: докторантури, аспірантури, ординатури, інтернатури, підготовчого відділення; начальник: режимно-секретного відділу, військово-мобілізаційного підрозділу, відділу охорони праці*	10-12
Директор: обсерваторії, ботанічного саду, студентського містечка; завідувач навчально-дослідної, навчально-наукової станцій (бази, бюро, служби тощо), віварію, навчально-виробничого (навчального) господарства (центру)	10-11
Начальник штабу цивільної оборони*; керівник: студентського, проектно-конструкторського, дослідного та інших бюро, інших відділів і служб	8-10

Водночас, згідно зі ст. 53 Закону України «Про вищу освіту», «науково-педагогічним, науковим і педагогічним працівникам закладів вищої освіти встановлюються доплати за науковий ступінь доктора філософії та доктора наук у розмірах відповідно 15 та 25 відсотків посадового окладу, а також за вчене звання доцен-

та і старшого дослідника – 25 відсотків посадового окладу, професора – 33 відсотки посадового окладу. Заклад вищої освіти може встановити більший розмір доплат за рахунок власних надходжень» [6].

З наведених таблиць можна зробити висновок, що в закладах вищої освіти здійснення освітнього процесу тримається переважно на ентузіазмі вчених і їх професійній етиці, причому дуже часто за рахунок свого вільного часу. Але перевиконання будь-яких видів навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків, передбачених індивідуальним планом роботи викладача в межах визначеного річного навантаження, не призводить до збільшення його заробітної плати. Поки у сфері вищої освіти не будуть вирішені відповідним чином питання оплати праці і стимулювання наукової діяльності науково-педагогічних працівників, доти на організації навчального процесу будуть позначатися негативні тенденції щодо зниження рівня знань студентів. У зв'язку з цим доцільно суттєво доробити систему обліку трудових затрат викладачів-науковців і піддати коригуванню схему розподілу їх річного навантаження.

Висновки. Результати викладеного наукового аналізу чинної в Україні нормативно-законодавчої бази щодо обліку робочого часу й оцінювання трудових затрат науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України свідчать про те, що:

1. Основу обліку робочого часу й оцінювання трудових затрат науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України складає низка відповідних законів, постанов, наказів та інших законодавчих актів й адміністративно-правових документів. Нормативно-правова база щодо регулювання освітнього процесу у сфері вищої освіти постійно оновлюється. Водночас вона дуже розгалужена й потребує професійного, у тому числі методично-інструктивного доопрацювання і конкретизації.

2. Особливість праці науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти полягає в тому, що вона заснована на особистих якостях людини, робочий час не об-

межується перебуванням у самому закладі, а продовжується й за його межами.

3. Робочий час науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти теж має особливість, бо доводиться працювати одночасно за академічними й астрономічними годинами в межах навчального року та в календарному періоді. Результат науково-методичної, організаційної роботи та роботи, пов'язаної з посадовими обов'язками окремого науково-педагогічного працівника, обчислити академічними годинами практично неможливо.

4. Контроль відпрацьованого часу в межах внутрішнього трудового розпорядку не дає повного уявлення про їхню завантаженість протягом робочого дня, бо працю науковця порівняти з працею будь-якого іншого співробітника навчальної установи, наприклад, з працею бухгалтера, який кожного місяця виконує одну й ту саму або дуже схожу роботу. Але навіть він у певні періоди вимушений затримуватись на роботі, аби вчасно зробити відповідний звіт чи нарахувати зарплатню.

5. Запропонований американським фізиком Хорхе Гіршем у 2005 році показник (h-індекс), заснований на кількості публікацій та їх цитуваннях, є дуже формальним і серйозно критикується академічною спільнотою як в Україні, так і за її межами.

6. Ставка заробітної плати, а не весь розмір посадових окладів, повинна зіставлятися з середнім рівнем зарплати в конкретному регіоні.

7. Доцільно встановити науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти надбавки за додаткові види робіт і особливі досягнення при чітко прописаних і прозорих умовах їх призначення.

8. Доцільно розробити таку програму підтримки науково-педагогічних працівників, яка б заохочувала молодь до плідної наукової праці.

9. Як нормативи робочого часу науково-педагогічних працівників слід застосовувати не робочий день, робочий тиждень, робочий місяць, робочий рік тощо, а конкретний науковий результат із визначеною відповідною розцінкою (ця пропозиція детально буде розглянута в іншій статті).

10. Відмова від трудових договорів терміном менше п'яти років, радикальне скорочення аудиторного навантаження при водночас фактично збільшеному обсязі й інтенсивності праці призводить до скорочення чисельності професійних кадрів, спричинює їх плінність, провокує конфліктні ситуації між усіма учасниками освітнього процесу, що заважає якісному наданню освітніх послуг і свідчить про потребу подальшого удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази з питань обліку робочого часу й оцінювання трудових затрат науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України.

Збереження єдності українського освітнього простору нагально вимагає вироблення загальних науково обґрунтованих підходів до даної проблеми і розробки відповідних методик, інструкцій і рекомендацій для всієї системи вищої освіти України. У подальшому мають бути виконані дослідження, які міститимуть рекомендації щодо удосконалення організації праці науково-педагогічних працівників і системи оплати за неї, яка сприятиме престижності праці викладача-науковця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба С.Г. Матеріальне стимулювання публікаційної активності науково-дослідної роботи викладачів закладів вищої освіти // Вища освіта України. 2018. №2. С. 19–27.

2. Дзюба С.Г., Подопрікіна І.Є. Міжнародна економіка (євроатлантична інтеграція в системі підготовки магістрів): навчальний посібник. Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд". 2006. 250 с.

3. Додаток до наказу № 171-1 від 23 вересня 2013 р. «Інструкція щодо визначення змісту та порядку заповнення індивідуального робочого пла-

REFERENCES

1. Dzyuba S.G. Monetary incentive of the university teacher's publication activity on the basis of the scientific research results// Higher Education of Ukraine. 2018. No. 2. P.19–27. (in Ukrainian).

2. Dzyuba S.G., Podoprikhina I.Y. International economics (Euro-Atlantic integration in the system of master's training): Training manual. Donetsk: LLC "South-East, Ltd". 2006. 250 p. (in Ukrainian).

3. Annex to the Order No. 171-1 dated September 23, 2013 "Instruction on Determining the Content and Procedure for Completing the Teacher's Individual Work Plan

ну викладача (форма Н-4.04)». URL: <https://www.google.com/search?q>.

4. Запровадження гнучкого та дистанційного режимів праці для науково-педагогічних (наукових) працівників. URL: <http://profspilka.kiev.ua/publikacii/novyny/4212-zaprovadzheniya-gnuchkogo-ta-distancynogo-rezhimv-prac-dlya-naukovo-pedagogichnih-naukovih-pracvnikv.html>

5. Про відпустки: Закон України № 504/96-ВР від 15 листопада 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>

6. Про вищу освіту: Закон України № 2984-III 17 січня 2002 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.

7. Про вищу освіту: Закон України №1556-VII від 1 липня 2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print>.

8. Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ: Наказ Міністерства освіти і науки України № 557 від 26.09.2005 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1130-05>

9. Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України № 450 від 07 серпня 2002 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>

10. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти № 161 від 02.06.1993 р., державна реєстрація № 173 від 23.11.1993 р. // Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А.П. Зайця, В.С. Журавського. Київ: ФОРУМ, 2003. С. 413–431.

11. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України № 848-VIII від 26 листопада 2015 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

12. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

13. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Наказ Міністерства освіти і науки України № 812 від 20 жовтня 2004 р.

14. Про розроблення державних стандартів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України № 1247 від 07 серпня 1998 р. // Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А.П. Зайця, В.С. Журавського. Київ: ФОРУМ, 2003. С. 160–166.

15. Щодо оплати праці у 2018 році: Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-64 від 30.01.18 року, опублікований на офіційному сайті департаменту освіти і науки

16. Щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015/2016 навчальному році: Лист МОН України керівникам вищих навчальних закладів № 1/9-126 від 13.03.2015 р.

(Form H-4.04)". URL: <https://www.google.com/search?q> (in Ukrainian).

4. Introduction of flexible and and distance work regimes for scientific-pedagogical (scientific) workers. URL: <http://profspilka.kiev.ua/publikacii/novyny/4212-zaprovadzheniya-gnuchkogo-ta-distancynogo-rezhimv-prac-dlya-naukovo-pedagogichnih-naukovih-pracvnikv.html> (in Ukrainian).

5. On holidays: Law of Ukraine No. 504/96-VR of November 15, 1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>

6. About Higher Education: Law of Ukraine No. 2984-III of January 17, 2002. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> (in Ukrainian).

7. About Higher Education: Law of Ukraine No. №1556-VII from July 1, 2014. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print> (in Ukrainian).

8. On the streamlining of wage conditions and approval of the tariff categories of employees of educational institutions, educational organizations and scientific institutions: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 557 of September 26, 2005. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1130-05> (in Ukrainian).

9. On approval norms of time for planning and accounting of educational work and lists of the main types of methodological, scientific and organizational work of pedagogical and scientific and pedagogical workers of higher educational institutions: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 450 dated August 07, 2002. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02> (in Ukrainian).

10. On approval of the Regulations on the organization of the educational process in higher educational institutions: Order of the Ministry of Education No. 161 dated 02.06.1993, state registration No. 173 of 23.11.1993 // Higher education in Ukraine. Normative-legal regulation / Under the general editorship A.P. Zaitsev, V.S. Zhuravsky. Kyiv: FORUM, 2003. P. 413–431. (in Ukrainian).

11. About scientific and scientific-technical activity: Law of Ukraine № 848-VIII of November 26, 2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (in Ukrainian).

12. On Education: Law of Ukraine No. 2145-VIII of September 5, 2017 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).

13. About the peculiarities of the implementation of the credit-module system of the organization of the educational process: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 812 of October 20, 2004. (in Ukrainian).

14. On the development of state standards for higher education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1247 of August 7, 1998 // Higher Education in Ukraine. (in Ukrainian). Normative-legal regulation / Under the general editorship A.P. Zaitsev, V.S. Zhuravsky. Kyiv: FORUM, 2003. P. 160–166. (in Ukrainian).

15. Concerning the remuneration of labor in 2018 year: Letter from the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1 / 9-64 dated January 30, 18, published on the official website of the Department of Education and Science. (in Ukrainian).

16. Concerning the peculiarities of the organization of the educational process and the formation of curricula in the 2015/2016 academic year: Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine to heads of higher educational institutions No. 1 / 9-126 dated March 13, 2015. (in Ukrainian).